

Conceptul de tratat internațional și regula efectului relativ

The concept international treaty and the rule of the relative effect

Lect.univ.dr. Mihai Floroiu *

Le concept de traité international et la règle de l'effet relatif

Résumé

Dés par leurs fonctions, les traités conclus par les Etats, en tant qu'instruments du droit international public, subissent la règle de l'effet relatif, dans le sens où, en principe, ils ne produisent d'effets qu'envers les parties signataires. Cependant, du fait des spécificités du droit international public, il se peut que, parfois, les traités produisent des effets envers des Etats tiers.

Cuvinte cheie: *tratat internațional, instrument de drept, regula efectului relativ, drept internațional public, obligații*

Mots cléf: *traité international, instrument de droit, la règle de l'effet relatif, droit international public, obligations*

Abstract

The treaties concluded by the States, as instruments of public international law due to the functions they have to fulfill are necessarily submitted to the rule of the relative effects. This means that as a principle, they do produce effects only for the sides which had previously signed them. Yet, due to the specific features of international public law sometimes the international treaties might also produce effects towards third-side States

Key words: *international treaty, instrument of the law, rule of the relative effects, public international law, obligations.*

1. Tratatul internațional

Prin funcțiile lor, tratatele internaționale prezintă un caracter interdisciplinar, conotațiile acestei noțiuni neținând numai de Dreptul Internațional Public. Tratatul internațional conține elemente fundamentale ce țin în primul rând de dreptul civil, ca drept comun în materie, dar și de alte ramuri ale dreptului privat, precum dreptul internațional privat sau dreptul comerțului Internațional.

În sensul larg al cuvântului, denumirea de „tratată“ trebuie dată oricărui acord încheiat între membri ai comunității internaționale, destinat să producă efecte de drept

* Autorul este cadru didactic la Facultatea de Drept și Științe Administrative, Universitatea din Craiova.

internațional. Un tratat internațional reprezintă acordul de voință a două sau mai multe State sau alte subiecte de drept internațional prin care se stabilesc raporturi între ele, guvernate de dreptul internațional încheiate în scopul de a crea drepturi și obligații între părți, având efecte, teoretic, doar față de acestea.

Totuși, având în vedere importanța tratatului internațional, ca și instrument de elaborare a regulilor de conduită în societatea internațională, în Carta O.N.U., se acorda instituției tratatelor un loc aparte. Încă în Preambul, este subliniat rolul tratatelor, ca una din ideile directoare ale acestui document: "a crea condițiile necesare menținerii justiției și respectării obligațiilor rezultate din tratate și alte norme de drept internațional".

Ca trăsătură fundamentală a realităților contemporane, principala formă de exprimare a Statelor în cadrul comunității internaționale o constituie tratatele, relațiile cele mai importante dintre State, inclusiv cele prin care se hotărăște sau recunoaște existența, respectiv dispariția lor, fiind consfințite prin tratatele și acordurile încheiate între ele în acest scop. În doctrina occidentală, se considera ca tratatul ar constitui o sursă de grad secundar, întrucât capacitatea sa de producție juridică este prevăzută de aceeași normă consuetudinară *pacta sunt servanda*. Dar de vreme ce dreptul internațional, în totalitatea sa, este produsul voinței Statelor, indiferent de modul prin care i s-a dat expresie - cutuma sau tratat - valoarea unui acord dat nu poate fi legitimată prin trimiterea la o regulă de drept, rezultată din generalizarea prin repetare a unui comportament, ci trebuie găsită în însuși acordul respectiv care constituie voința Statelor. Astfel, desprinderea tratatului de acordul de voință explicit pentru a-i căuta fundamentul într-o regulă rezultând din practică (ce încorporează ea însăși acorduri repetate), apare ca un nou sens. Astfel, formula *pacta sunt servanda* rezidă nemijlocit în acordul Statelor ca angajamentul pe care și l-au asumat să fie respectat. În fond, tratatul reprezintă o formă de exprimare a voinței Statului; chiar dacă nu au parcurs același drum pentru formularea lor, nu există nici un motiv serios pentru că valoarea unui angajament care exprima în modul cel mai direct, efectiv și neechivoc voința Statelor (cel mai autentic) să suporte o ierarhizare în contradicție cu aceste criterii ori să i se caute un fundament într-o sursă de drept astfel formată.

Virtutea normativă a tratatelor în cadrul dreptului internațional este explicată diferit, după cum este vorba de: - grupul de State care simt nevoia instituirii de norme reglatoare privind procedurile prin care încheierea tratatelor *inter se* să poată fi înlesnită, interpretarea facilitată și siguranța privind aplicarea normelor cuprinse în aceste tratate, garantată; - într-o comunitate regională, organizată din punct de vedere instituționalizat, normele stabilite pe cale convențională au ca rol să ordoneze anumite aspecte tehnico-juridice ale formării și intrării în vigoare a acordurilor încheiate în cadrul acestei comunități; - într-o organizație internațională cu caracter continental pot fi stabilite norme convenționale în sensul codificării în cadrul organizației respective, reguli de formațiune cutumiară cu privire la principalele momente din viața juridică a tratatelor internaționale (Convențiile de la Havana în materia dreptului diplomatic și

consular); - în cadrul unei entități internaționale cu caracter universal, cum a fost Societatea Națiunilor sau cum este Organizația Națiunilor Unite.

Tratatul reprezintă un procedeu normal de limitare a puterii statale. Fiind o expresie formală a puterii Statului, tratatul ajunge să o limiteze pe aceasta. Caracterul de act implică o tranzacție între părțile contractante - ceea ce are ca rezultat cel puțin o limitare reciprocă a puterilor.

Această limitare prin tratat a puterii statale este unanim recunoscută de jurisprudență (v. jurisprudența C.P.J.I., în cauza *Zones franches*: Ordonanța din 1930 spune acest lucru în mod neechivoc - "*suveranitatea Franței asupra acestor teritorii este deplină și totală în măsură în care nu este limitată prin tratate*").

În sfârșit, tratatele sunt mijloacele care au făcut posibilă modificarea și ajustarea dreptului internațional, dintr-un set de reguli în prim rând prohibitorii, într-un sistem legal care, *inter partes*, reglementează modalități ale unei active și constructive cooperări internaționale. Deci, tratatele au oferit cadrul constituțional și tehnic pentru transformarea dintr-o societate internațională neorganizată, într-una, cel puțin parțial, organizată și să facă posibil un nivel superior de integrare organică a societății internaționale.

2. Efectele tratelor față de Statele terțe

Regula generală este că tratatele produc efecte numai față de părți, nu și pentru terți, adică pentru Statele care nu sunt parte la tratat. În practică, se întâlnesc o serie de excepții de la această regulă, cunoscută și sub numele de „regula efectului relativ”.

În primul rând, subliniem ca expresia "efecte ale tratatelor față de terți" are un sens restrâns, în înțelesul că se au în vedere numai situații în care drepturi sau obligații rezultă față de State terțe din tratat. Ca atare, nu trebuie luate în considerare cazuri de tratate care produc asemenea efecte ca urmare a faptului că normele conținute de ele s-au transformat într-o cutumă, sau tratate care au efecte față de terți în baza consimțământului lor, exprimat printr-un "acord colateral" sau în mod tacit.

De asemenea, trebuie precizat ca în sfera efectelor față de terți se includ numai drepturi și obligații, fiind excluse situații privind avantajele sau dezavantajele ori interesele, precum și problema Statelor noi, care se rezolvă în cadrul succesiunii Statelor la tratate și clauza națiunii celei mai favorizate, cazuri în care Statele își manifestă în prealabil consimțământul ca unele tratate încheiate cu State terțe să le fie opozabile.

Regula că tratatele produc efecte numai față de părți, cunoscută, așa cum am spus, ca regula efectului relativ al tratatelor, decurge din principiul egalității suverane a Statelor. A admite ca un grup de State, prin tratate, ar putea să impună obligații sau drepturi pentru alte State, ar însemna înlăturarea suveranității și egalității în drepturi a Statelor.

Dând expresie efectului relativ al tratatelor, Convenția de la Viena prevede ca regula generală ca "un tratat nu creează nici obligații, nici drepturi pentru un stat terț fără consimțământul său" (art.34).

a. *Tratate care prevăd drepturi pentru State terțe :*

Anumite categorii de tratate conțin clauze care prevăd drepturi în favoarea anumitor grupuri de State noi oricărui State care, din punct de vedere strict juridic, se aseamănă cu stipulația pentru altul din dreptul civil. Menționăm de pildă, ca Tratatul de pace de la Versailles (1919) a prevăzut anumite drepturi în favoarea Danemarcei și a Elveției; Tratatul de pace de la Paris din 1974 prevede renunțarea de către Statele învinse, la valorificarea oricărei pretenții decurgând din război față de State terțe în raport cu acele tratate, stipulând astfel drepturi în favoarea altor State. Carta O.N.U. prin art.35, conferă Statelor nemembre dreptul de a supune diferende în vederea rezolvării de către Consiliul de Securitate ori de către Adunarea Generală a O.N.U.

În aceasta privință, problema care se pune este dacă dreptul în favoarea Statului terț ia naștere din tratat sau dacă trebuie ca Statul terț să îl acopere printr-un acord colateral.

Practica convențională, jurisprudența și doctrina nu oferă un punct de vedere clar problemei în discuție și nici în legătură cu faptul dacă dreptul prevăzut în favoarea Statului terț este sau nu revocabil .

Convenția de la Viena din 1969, în art.36 afirmă necesitatea consimțământului și arată ca "un drept ia naștere pentru un stat terț din dispoziția unui tratat, dacă părțile la acest tratat înțeleg prin această dispoziție, să confere acest drept fie Statului terț sau unui grup de State cărui acesta aparține, fie tuturor Statelor și dacă Statul terț consimte. Consimțământul este rezumat în lipsa vreunei indicații contrare.

Totodată, convenția prevede că acest drept nu poate fi revocat sau modificat de părți dacă se stabilește ca dreptul este destinat să nu poată fi revocat sau modificat fără consimțământul Statului terț.

b. *Tratate care prevăd obligații pentru State terțe :*

Regula generală care decurge din principiul suveranității exclude categoric impunerea în sarcina unor State terțe a unor obligații fără consimțământul lor. Totuși, cât privește această problemă, se invocă posibilitatea existenței unor tratate care să stabilească obligații ale unor State terțe fără consimțământul acestora.

Se fac, în acest sens, referiri la tratate privind State agresoare și în speță la Acordul de la Postdam (1945), cel de la Londra (1945) privind criminalii de război și tratatele de pace din 1947. De menționat însă faptul că tratatele de pace au fost ratificate de Statele învinse, Acordul de la Postdam nevizând neapărat obligații juridice în sarcina Germaniei, în timp ce Acordul de la Londra prevedea obligația Statelor de a pedepsi pe criminalii de război și nu obligațiile unor State terțe.

De asemenea, se fac referiri la tratate de interes general, cum ar fi convenția privind genocidul sau cea interzicând comerțul cu sclavi, care stabilesc reguli valabile pentru întreaga comunitate internațională, adică reguli opozabile *erga omnes*. Se poate afirma însă, ca asemenea tratate fie că exprimă o cutumă, fie ca au tendința de a se transforma în cutuma, ca atare, regulile ce le prevăd vor deveni aplicabile Statelor terțe pe acest temei ¹.

Concluzia este, deci, ca printr-un tratat nu se pot impune obligații în sarcina unui stat terț fără consimțământul sau.

Convenția de la Viena a prevăzut în art.35 ca o obligație se naște pentru un Stat terț din dispozițiile unui tratat în cazul îndeplinirii următoarelor condiții: a) dacă Statele părți la tratat înțeleg să creeze o asemenea obligație și b) dacă Statul terț acceptă în mod expres, în scris, această obligație.

c. Tratate considerate ca excepții de la regula efectului relativ :

Unii autori susțin că anumite tratate ar crea unele regimuri juridice, drepturi și obligații opozabile *erga omnes* și că ar face deci excepție de la principiul efectului relativ (*pacta tertiis nec nocent, nec prosunt*). Se fac, în acest sens, referiri la tratate care creează statute sau regimuri obiective, pentru o zonă (regiune), un teritoriu, o localitate, un fluviu, o zonă determinată a mării, cum sunt și tratatele de neutralizare, demilitarizare sau internaționalizare. Astfel, se menționează, între altele, Tratatul cu privire la Antarctica din 1959, Tratatul dintre Anglia și Franța pentru demilitarizarea insulelor Aaland (1921) ori la tratate care instituie statute de neutralitate pentru State neutre ori cele care creează statute cu caracter politic, adică cele care constată existența unui nou subiect de drept internațional.

De asemenea, tratatele referitoare la căile internaționale de comunicație au fost considerate ca având efecte *erga omnes*, dat fiind caracterul lor universal, stabilind drepturi dar și obligații corelative, în favoarea tuturor Statelor lumii. Totuși, spre exemplu, aceste drepturi decurg, după caz, din principiul libertății de navigație, în cazul fluviilor numai pentru Statele riverane.

¹ Art. 38 din Convenția de la Viena arată ca prevederile sale în materie nu se opun ca o regula enunțată într-un tratat să devină obligatorie pentru un stat terț ca regula cutumiară de drept internațional, recunoscută ca atare.